

УДК 130.2+378.1

О. П. Зеленська

ЦІННІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Зміст освіти у ХХІ столітті полягає в тому, щоб виховати людину вільною й творчою, здатною безперервно самовизначатися не тільки і не стільки за цілями діяльності, скільки за загальнолюдськими цінностями, спрямованою, в повноті своєї людської суті, самоздійснитися та самоактуалізуватися. Тільки така людина зможе за покликом своєї душі залучатися до соціальної співтворчості, суттєво впливати на суспільний розвиток, свідомо його прогнозувати та здійснювати.

Нова парадигма людського існування базується на нових знаннях і загальнопланетарних принципах мислення. Вона також полягає в зміні пріоритетів, коли в центрі уваги опиняється особистість майбутнього фахівця, його культура, професіоналізм, а знання та вміння, якими він володіє, перетворюються з самоцілью навчання в засіб його професійного розвитку і самовдосконалення. Критерієм знання як феномена культури є не стільки відповідність цій дійсності, скільки узгодження цієї форми знання із загальними ціннісно-смісловими установками культури. Мова йде про зміну парадигми раціонального знання на парадигму культуровідповідності й культуротворчості освіти, про зміну основного акценту освіти „раціоналізм” на акцент „культура”. Актуальність культурологічної підготовки майбутніх фахівців, зокрема курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України, зумовлено процесами інтеграції, що відбуваються в сучасному світі та освіті. Особистість вперше усвідомила себе частиною світової культури, де на основі діалогу культур вона пізнає себе в своїй культурі, примножуючи культуротворчий досвід людства. Саме в процесі культурологічної підготовки стане можливий діалог особистостей, націй, народів, особи й суспільства, людини і природи, людини і людини.

Розробкою наукових основ вищої професійної освіти в Україні займаються І. Волощук, Н. Дем'яненко, М. Євтух, В. Кремень, В. Сидоренко, О. Сухомлинська, В. Андросюк, А. Беляєва, А. Галімов, Я. Бондаренко, О. Лопутько та інші. Проблему вдосконалення культурологічної підготовки майбутніх фахівців розглянуто в роботах В. Антофійчука, В. Багацького, В. Біблера, О. Вознюк, Т. Зюзіної, М. Каранди, Л. Маслака, В. Маслової, Г. Філіпчука, С. Чабаненка, О. Шевнюк та деяких інших. Однак потреба суспільства у кваліфікованих спеціалістах-правоохоронцях, які не тільки мають високий рівень професійної майстерності, але й здатні здійснювати свою професійну діяльність у полікультурному світі зумовлює подальший аналіз і дослідження цієї проблеми, зокрема питань, що стосуються психологічних

і педагогічних передумов культурологічної підготовки фахівців МВС України. Суспільству потрібні освічені високодуховні особистості. Мета педагогіки професійної освіти – випускник з гармонійно розвинутими соціально-суспільними, духовно-інтелектуальними якостями і глибокою професійною підготовкою. Перші два компоненти (соціальні і духовні) повинні бути ґрунтовними, постійними, незмінними, становити духовний стрижень особистості, інваріантний до різних умов її прояву. Імперативність вищої освіти – у піднесенні культури людей, духовності суспільства. Третій компонент не є кінцевим, сталим, він має змінюватися протягом життя фахівця у зв'язку зі зміною особистих запитів і неминучим прогресом технологій [7, с. 17].

Організація та проведення професійної підготовки передбачає вибір надійного методологічного орієнтира, що дозволяє виявляти закономірні зв'язки й відносини організованого процесу. Таким орієнтиром, на нашу думку, є культурологічний підхід, який є основою структури методологічного знання. У класифікації рівнів методологічного знання (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий та технологічний) У. Блауберга та Е. Юдіна основу складає методологічна культура як вищий рівень професійної готовності фахівця [2]. Нові потреби суспільства й особистості визначили соціальне замовлення системі освіти, в першу чергу, педагогічної. Воно полягає в підготовці спеціалістів, які володіють методикою застосування сучасних методів отримання, обробки і систематизації знань, зокрема і в навчальному процесі. Педагоги – ті фахівці, від яких в дуже значній мірі залежить формування соціальних, психологічних, загальнокультурних і професійних передумов „створення” майбутніх спеціалістів. Тому важливим видається визначення ознак їх методологічної культури, які також стосуються фахівців й інших галузей.

Вищим рівнем професійної підготовки фахівця є наявність у нього методологічної культури, основними ознаками якої є:

- розуміння процесів, „закріплених” за категоріями філософії і за основними поняттями, що утворюють концептуальну основу педагогічної науки;
- усвідомлення різних понять як ступенів сходження від абстрактного до конкретного;
- настанова на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності;
- спрямованість мислення фахівця на генезис педагогічних форм і їхні загальні властивості;
- потреба відтворювати практику освіти в понятійно-термінологічній системі педагогіки;
- прагнення виявити єдність і наступність педагогічного знання в його історичному розвитку;
- критичне ставлення до загальноприйнятих положень, до аргументів, які лежать у площині буденної педагогічної свідомості;

– рефлексія з приводу передумов, процесу та результатів власної пізнавальної діяльності, а також руху думки інших учасників педагогічного процесу;

– аргументоване спростування антинаукових позицій у галузі людинознавства;

– розуміння світоглядних, гуманістичних функцій педагогіки.

У педагогічному аспекті культурологічний підхід не відкидає реалізацію ідей системного, професійно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів. Він дозволяє розглядати педагогічні явища, педагогічну діяльність на широкому загальнокультурному тлі соціуму як сукупність культурних компонентів. У такому випадку фахова підготовка під час навчання забезпечує високий рівень культурологічного розвитку особистості майбутнього фахівця, входження та його інтеграцію із загальною та професійною культурою, що відображає соціально-економічний стан розвитку суспільства.

Сучасна педагогічна наука, займаючись дослідженнями проблем змісту, форм і методів навчання і виховання, конструюючи різні технології, в центр досліджень ставить розвиток особистості на основі загальнолюдських цінностей. Без цінностей не може існувати й розвиватися ні суспільство, ні особистість. Цінності – деякі риси, характеристики реальності, відносно яких існує установлення глибокого прийняття, гостра бажаність прийняття, гостра бажаність їх втілення. Цінності фіксують те, що склалося в житті, в менталітеті народу та проголошено як норма [15]. Цінності – це еталони, ідеали, те, що є святим для людини чи групи людей, народу або суспільства. Це сукупність творів, шедеврів інтелектуального, художнього, релігійного змісту. Вони можуть бути загальнолюдськими, соціальними, культурними, особистісними. Це звичаї, судження, ідеї. У культурі цінності сприймаються як сукупність матеріальних і духовних надбань, для особистості – це основоположні життєві орієнтири, потреби, настанови [12, с. 124]. Філософський аналіз категорії „цінність” передбачає її всезагальність. Для визначення поняття „цінність” використовується термін „загальнолюдські цінності”, найважливіша серед них людина. У психології частіше використовують термін „ціннісні орієнтації”. Ціннісні орієнтації – відносно стійке, соціальну зумовлене, вибіркоче ставлення особистості до матеріальних і духовних благ, які постають для неї як мета або засіб задоволення потреб. Індивідуальна система ціннісних орієнтацій людини є важливою підсистемою особистості. Вона створюється і закріплюється всім життєвим досвідом людини. Ця система забезпечує стійкість особистості, наступність поведінки, визначає спрямованість потреб та інтересів. Цілісність і стійкість системи цінностей визначає зрілість особистості.

У вітчизняній науці категорія цінності стала предметом філософського осмислення, починаючи з 60-х років XIX століття, коли зріс інтерес до суб'єктивного чинника, проблем людини, моралі, гуманізму [13, с. 125].

Проблеми ціннісної орієнтації розглядаються в працях таких науковців, як Л. Анциферова, І. Безменова, Л. Гащенко, Л. Виготський, Д. Леонтєв, В. Лісовський, Н. Паніна, А. Соколов, Г. Цесарський, В. Ядов та інші.

Не піддає сумніву значущість загальнолюдських цінностей Н. Нікандров: людина („абсолютна цінність”), сім'я, праця, знання, культура, батьківщина, земля, світ. Аналізуючи різні підходи до проблеми загальнолюдських цінностей, він доходить висновку про популярність у даний час ідеї полікультурності, збереження різноманіття культур при набуванні більшості людей деяких загальних базових цінностей [11, с. 3, 8].

Г. Головних розглядає цінності з функціональних позицій. При цьому всі цінності він об'єднує в три групи:

- предметні цінності з їх функціональним призначенням;
- ідеальні предмети та явища, що виражені у відносинах;
- процеси та предмети, що мають позитивну значущість [5, с. 85].

Я. Розін вважає, що цінність сама по собі не існує. Вона визначається людиною, виходячи з оцінки речі [14, с. 90].

Звідси і прагнення до з'ясування соціокультурного статусу та специфіки ціннісного компонента, особливостей його взаємодії з когнітивним компонентом пізнання, його ролі в формуванні об'єктивно-істинного знання про діяльність, зокрема адекватного соціологічного знання. Ціннісний підхід, за словами Г. Головних, прагне і в самому об'єкті, і в його відображенні у свідомості акцентувати увагу на людському відношенні, оцінити все з позиції закладених в об'єкті можливостей задовольняти потреби людей. Він передбачає не знання в чистому вигляді, а його втілення в матеріальній та духовній культурі, здатній служити людині та її цілям [5, с. 86].

У психолого-педагогічних дослідженнях (Е. Баллер, І. Бим, Б. Бражников, В. Библер, Л. Іонін, А. Швейцер) ціннісний підхід став активно застосовуватися з кінця 60-х – початку 70-х років ХХ ст. Можна виділити його чотири варіанти, які розрізняються за галуззю застосування, за змістом і методом експериментального вивчення проблем виховання, які автори використовують для виявлення механізмів засвоєння соціальних цінностей та переведення їх в особистісний план. Особливістю ціннісного підходу є традиція визначати культуру як певну об'єктивну стосовно людини даність – сукупність досягнень суспільства в її матеріальному та духовному розвитку.

Розглянемо шляхи і результати застосування одного з варіантів ціннісного підходу, названого Г. Залеським ціннісно-діяльнісним [6]. Уперше він застосував цей підхід при вивченні умов формування у студентів психологічного механізму наукової оцінки соціальних явищ. Як було встановлено в серії проведених ним експериментів, особливість прийомів оцінки полягає в тому, що вони не замикаються на собі, а служать формуванню у студентів відповідного ставлення до суспільно-

політичних явищ і фактів, до самої оцінної діяльності, до тих знань і прийомів, за допомогою яких вона здійснюється.

Підставою для застосування ціннісно-діяльнісного підходу до дослідження проблеми культурологічної підготовки курсантів послужила побудова методу експериментального вивчення особливостей ціннісного ставлення курсантів до об'єктів пізнавальної діяльності, а також виявлена можливість шляхом спеціального навчання прийомам наукового аналізу подій і фактів впливати на формування у них оцінних відношень.

Ціннісно-діяльнісний підхід до проблеми розвитку в курсантів культурологічної компетентності здатний довести, що для розвитку цієї компетентності необхідна організація спеціальної діяльності, яка дозволила б розглядати її як цінність. Для цього потрібно розглянути основні засади теорії діяльності. Основи діяльнісного підходу до навчання було закладено в роботах психологів С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, П. Гальперіна, Л. Виготського, Б. Ананьєва, І. Кона, М. Кагана, Е. Маркаряна, які розглядали діяльність як основу і рушійну силу розвитку особистості. Головними структурними компонентами діяльності при цьому є дії мовленнєвого і немовленнєвого характеру, що мають свої мотиви, спосіб виконання і результат. Діяльнісний підхід до життя взагалі є значним здобутком психології. Він заснований на принциповому положенні про те, що психіка людини нерозривно пов'язана з її діяльністю та діяльністю зумовлена. Діяльність розуміється як умисна активність людини, яка виявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом, і ця взаємодія полягає у вирішенні життєво важливих завдань, що визначають існування і розвиток людини. Поняття діяльності у філософському плані – це людська діяльність, яка є соціальною формою руху матерії, способом існування і розвитку суспільства та окремої людини.

Будь-яка діяльність, зазначає Е. Маркарян, містить мету, засіб, процес і результат [10]. У процесі діяльності можуть широко використовуватися й усвідомлені, і неусвідомлені компоненти психіки. Л. Виготський виділяє в онтогенезі три основні діяльності: гра, навчання та праця [3]. І. Кон, взявши за основу класифікацію Б. Ананьєва, – праця, спілкування і пізнання – розглядає ці проблеми як соціокультурні [1]

Академік А. Леонтьєв вважав, що людське життя – це сукупність, точніше система діяльностей, які змінюють одна одну. Він виділяв у діяльності два аспекти: зовнішній і внутрішній. При цьому він відзначав залежність формування внутрішньої діяльності від зовнішнього плану і навпаки. Він уважав, що ці взаємопереходи утворюють найважливіший рух предметної людської діяльності. Переходи ці можливі тому, що зовнішня і внутрішня діяльність мають спільну будову [9, с. 101]. Цей розподіл на внутрішню і зовнішню діяльність характерний і для інших психологів: Л. Божович, Л. Виготського, Г. Залеського, Г. Селевко. У їхніх працях поняття діяльності отримало подальший розвиток.

Значний внесок у вивчення проблеми людської діяльності зробив М. Каган [8]. Його системний аналіз людської діяльності дозволив

виділити форми, необхідні для всіх педагогічних досліджень, а саме: пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну та комунікативну.

П. Гальперін уважав, що метою освіти є не озброєння знаннями, не накопичення їх, а формування уміння діяти із знанням справи. У своїх дослідженнях він порушив питання: для чого людині вчитися? І відповідь на нього так: для того, щоб навчитися щось робити, а для цього – дізнатися, як це треба робити. Тобто мета навчання – дати людині вміння діяти, а знання повинні стати засобом навчання діям [4].

Переваги ціннісно-діяльнісного підходу до культурологічної підготовки курсантів і студентів у ВНЗ полягають у тому, що:

- досягається висока ефективність навчання як наслідок особистої зацікавленості того, хто навчається;

- у курсантів і студентів розвиваються ціннісні орієнтири, системи цінностей;

- проводиться колективна робота, студенти та курсанти відстоюють свої власні погляди та цінності.

Таким чином, проблема культурологічної підготовки курсантів ВНЗ системи МВС України розглядається в рамках ціннісно-діяльнісного підходу, оскільки саме він дозволяє зробити предметом експериментального вивчення умови розвитку в курсантів культурологічної компетентності, сформулювати і перевірити гіпотезу про склад діяльності, що сприяє її розвитку.

Список використаної літератури

- 1. Ананьев Б. Г.** О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1997. – 380 с.
- 2. Блауберг И. В.** Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 230 с.
- 3. Выготский Л. С.** Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
- 4. Гальперин П. Я.** Введение в психологию : учеб. пособие для вузов / П. Я. Гальперин. – М. : Книжный дом „Университет”, 1999. – 332 с.
- 5. Головных Г. Я.** Ценностные ориентации и перестройка общественного сознания / Г. Я. Головных // Философские науки. – 1989. – № 6. – С. 85 – 89.
- 6. Залесский Г. Е.** Психология мировоззрения и убеждений личности / Г. Е. Залесский. – М. : МГУ, 1994. – 138 с.
- 7. Зінковський Юрій.** Камені спотикання вітчизняної вищої освіти / Юрій Зінковський. – Вища школа. – 2011. – № 3. – С. 7 – 18.
- 8. Каган М. С.** Философия культуры / М. С. Каган. – СПб : ТОО ТЕ „Петрополис”, 1996. – 416 с.
- 9. Леонтьев А. А.** Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1974. – 368 с.
- 10. Маркарян Э. С.** Очерки теории культуры / Э. С. Маркарян. – Ереван : Изд-во АН Арм. ССР, 1969. – 228 с.
- 11. Никандров Н. Д.** Ценности как основа целей воспитания / Н. Д. Никандров // Педагогика, 1998. – № 3. – С. 3 – 12.
- 12. Новикова Т. Л.** До проблеми формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення гуманітарних

дисциплін / Т. Л. Новикова // Зб. наук. пр. Хмельн. ін-ту соціальних технологій ун-ту „Україна”. – Хмельницький : ХІСТ, 2009. – № 4. – 2011. – С. 123 – 137. **13. Олексюк О. Є.** Система виховних цінностей в умовах глобалізації освіти / О. Є. Олексюк // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту : зб. наук. пр. – Вип. 20. – Серія : Пед. науки. – Т. 1. / за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв : МДУ, 2008. – С. 123 – 129. **14. Розин Я. А.** К вопросу о природе ценностных явлений / Я. А. Розин // Философские науки. – 1989. – № 6. – С. 89 – 93. **15. Ценностные ориентации в сфере педагогического образования: история и современность** : сб. тезисов и докладов / отв. ред. З. И. Равкин. – М. : АПН, 1993. – Т. 1. – 137 с.

Зеленська О. П. Ціннісно-діяльнісний підхід у культурологічній підготовці фахівців у виш навчальних закладів системи МВС України

У статті розглянуто особливості культурологічної підготовки майбутніх фахівців, зокрема курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України. До дослідження проблеми культурологічної підготовки курсантів рекомендовано застосовувати ціннісно-діяльнісний підхід як метод експериментального вивчення особливостей ціннісного ставлення курсантів до об'єктів пізнавальної діяльності. Виявлено можливість шляхом спеціального навчання прийомам наукового аналізу подій і фактів впливати на формування у них оцінних відношень.

Ключові слова: культурологічна підготовка, ціннісно-діяльнісний підхід, професійна підготовка курсантів.

Зеленская А. П. Ценностно-деятельностный подход в культурологической подготовке специалистов в вузах МВД Украины

В статье рассмотрены особенности культурологической подготовки будущих специалистов, в частности курсантов высших учебных заведений системы МВД Украины. К исследованию проблемы культурологической подготовки курсантов рекомендуется применять ценностно-деятельностный подход как метод экспериментального изучения особенностей ценностного отношения курсантов к объектам познавательной деятельности. Выявлена возможность путем специального обучения приемам научного анализа событий и фактов влиять на формирование у них оценочных отношений.

Ключевые слова: культурологическая подготовка, ценностно-деятельностный подход, профессиональная подготовка курсантов.

Zelens'ka O. P. The Value and Pragmatic Approach in Culturological Training of Specialists in Higher Educational Establishment of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

The article considers the particularities of culturological training of the prospective specialists, especially cadets of higher educational establishment of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. The value and pragmatic approach

as a method of experimental study of cadets' value-attitude to the subjects of cognitive activity is recommended for the investigation of culturological training of cadets. A special teaching of means of scientific analysis of events and facts has an influence on the cadets' value-attitude formation.

Key words: culturological training, value and pragmatic approach, training of cadets.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК [378. 016:168.522] (043.3)

Т. О. Зюзіна

ЦИКЛ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ СТУДЕНСТВА

Згідно з традицією у структурі вітчизняної вищої професійної освіти передбачається фундаментальна загальноосвітня складова. Фундаментальність вищої професійної освіти трактується головним чином як енциклопедизм та висока теоретичність знання, що набувається студентами. Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки у ВНЗ України традиційно складався із сукупності дисциплін, серед яких були представлені „Філософія”, „Історія”, „Соціологія”, „Політологія”, „Правознавство”, „Основи економічних знань”, „Культурологія”, „Релігієзнавство”, „Етика”, „Естетика”, „Українська ділова мова” та „Іноземна мова за фаховим спрямуванням”. Два роки тому, аргументуючи необхідністю наближення до європейських моделей освіти в контексті Болонського процесу, була здійснена реформа гуманітарної складової вищої професійної освіти в Україні. Провідною ідеєю реформи було визначено виділення обов'язкових для вивчення та елективних гуманітарних дисциплін. До блоку елективних дисциплін, тобто необов'язкових для вивчення, як правило, включаються „Релігієзнавство”, „Етика”, „Естетика”, „Культурологія”, „Соціологія”, „Політологія” тощо; додається варіативний компонент у вигляді спецкурсів, які представляють деякі проблемні напрямки базових соціально-гуманітарних дисциплін. Склад та структура дисциплін елективного характеру варіюється в навчальних планах ВНЗ України, що, до речі, є характерною особливістю світової університетської практики з 60-х років ХХ ст. Проте ми вирішили, що це обов'язкова складова модернізації.

Зауважимо, що в різних країнах світу саме в цей період відбувалися процеси як подібного, так і протилежного характеру. Так, наприклад, Російська Федерація вже мала досвід такого підходу і негативні оцінки цієї практики з боку професорсько-педагогічного складу вишів, оскільки у